

MAGYAR IZRAEL

AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET FÉLÉVI

ÉRTESITŐJE

Összeállították :

DR. DEUTSCH GÁBOR • DR. GROSZMANN ZSIGMOND

DR. HEVESI FERENC • DR. KÁLMÁN ÖDÖN

DR. KOHN ZOLTÁN

BUDAPEST, 5703 TISRI
1942 SZEPTEMBER

Tartalom:

	Oldal
Dr. Hevesi Simon: Ujév előtt	1
Dr. Groszmann Zsigmond: 1942. VIII. t.-c. 5. §.	3
Dr. G. Zs.: Elnökségi jelentés	4
 Gyakorlati lelköszkedés:	
Dr. Groszmann Zsigmond: Gyakorlati esetek	5
Dr. Kálmán Ödön: Isszur v'hetter („Némely község” min- hagjaiból)	7
Dr. Scheiber Sándor: Mégegyszer a halottas sófárfuvásról	11
 Vallásos nevelés:	
Dr. Katona József: Ifjusági csoportok munkája	11
Hivatásunk kialakulásáról.	14
 Új könyvek:	
Dr. Groszmann Zsigmond: Irodalmi szemle	14
Dr. Róth Emil: Az élő zsidó történelem. (Dr. Szabó Ö. könyve)	17
 Krónika:	
Dr. Deutsch Gábor: Félesztendő krónikája	21

Ujév előtt.

Könnyáztatta fehér lapon írhatja meg az idők krónikása az elmúlt év történetét. Az emberiség szenvedése és vajudó küzdelme gyászos áldozatok szomorú elégiáját sóhajtja. Magyar hazánk nagy halottját siratja, mélységes gyász érzelmeit szenteli ifjú korban hősi halált halt nagyraihivatott fiának, ki a magyar jövődő csillogó reménysége volt és megrendülten tekint a komor végzet sötét tragikumára és ifjan megdicsőült kormányzóhelyettesének, nagybányai vitéz Horthy Istvánnak koporsója felé, alázatos hódolattal, mélységes, szavakban ki nem fejezhető részvét fájdalmával és lelki nagyságuk csodálatával Magyarország dicső kormányzója és fenkölt lelkű hitvese felé.

És mi, a magyar Izrael papjai, kifejezést adunk megrendült lélekkel mélységes bánatunknak a mérhetetlen veszteség felett és hódolatteljes érzéssel küldünk fohászt az Egek Urához megdicsőült lelke üdvösségéért annak a férfiónak, ki a magyar jövődő reménysége volt és vigaszért esdeklő imát a sújtott szíveknek, erőért és égi támaszért könyörögve a sebzett szívű hongyarapító államfőnek, akinek gondviselés-szerű hivatottsága oltalom és áldás e hazára.

Midőn a nemzet gyászában szent fájdalom hódolatteljes érzésével részt veszünk, hazafias hűségűtől áthatott lelkünk mélyéből fakadó könnyet szentelünk a Magyar Izrael benső fájdalmának is, mely saját hitfelekezetünk történetének utolsó lapjára hull, ahol fel van róva hitfelekezetünk közjogi állásának változása korunk törvényrendszerében.

Át vagyunk hatva a tudattól, hogy ez a változás nem jelenti szent vallásunk örök tanainak törvényhozási leértékelését és megalázását, mert ez nem lehet semmiféle törvényhozónak célja és mert az isteni kinyilatkoztatás örök igazságait semmiféle halandó le nem értékelheti. A főséges Egyisten szellemi magasztossága, a becsület, az igazság mindenek fölé helyezése, az élet, a becsület, a szabadság, a jog védelme, a családi élet biztonságának erkölcsi követelménye, az ember-szeretet és testvériség szent kötelme, az emberiség jövődő-jébe, megtisztulásába vetett hit, Isten nevének megszentelése, az erény, az erkölcsiség kultusza oly tanok, melyek fölötte állanak az Umwertung aller Werte ostromának. És ez vigaszt nyújthat bánatunkban.

Csak bizonyos fokozatok és anyagi erőforrások elvesztése az, amiről szó van és szó lehet — és amit alázatos lélekkel és nemes türelemmel kell elviselnünk. És nemes cselekedettel! Kötelességteljesítéssel. Áldozatkészséggel, ami önbecsülésből és becsületérzésből ered. A hitfelekezetnek át kell vennie azokat a kötelezettségeket, melyek eddig állami forrásokból és a Ferencz József dicső királyunk által létesített iskolaalaptól nyerték fődözetüket. A Ferencz József Orsz. Rabbiképző Intézet és az Orsz. Izr. Tanítóképző két büszkesége és dicsősége hitfelekezetünknek és a magyar zsidóság értékmérője a külföld előtt. Ezeknek főtartása a hitfelekezet szent kötelessége. Hasonlóképen az állami támogatások megszűntével az izr. felekezet lelkészeinek és tanítóinak kártalanítása. Erre felhívom hiltestvéreim figyelmét és nemes buzgalmát! Tettekkel mutassuk meg, hogy jobb sorsra és nagyobb elismerésre és megbecsülésre érdemesek vagyunk!

De mindezek fölött vívjuk ki valláserkölesi életmóddal és emberi jósággal, polgári becsülettel és honfiúi hűséggel, magatartásunkkal, viselkedésünkkel, kötelességteljesítésünkkel vallásunk megbecsüléséért! Mert semmi sem árthat vallásunk méltóságának annyit és úgy, mint a mi vallástalanságunk, elvilágiasodásunk, elanyagiasodásunk, komolytalanságunk, eltévelyedésünk és hibázásunk. Mert vallásunkat nem annak eszmei tartalma és fensége szerint fogják megítélni, hanem aszerint, hogy mi hogyan valósítjuk meg azt!

Ebből az okból is: vissza a becsületes, tiszta, őszinte zsidó vallásosságához!

Gyűjtsátok meg a fáklyát paptestvéreim és vezessétek a híveket az ösvényen, az Isten felé. Akkor megvilágosodik a gyászok sötétsége és remélhetjük, hogy jobb jövő virrad a szenvedő emberiségre, magyar hazánkra és a hitében élő Izraelre.

Hallgassa meg Isten fohászukat, midőn hozzá száll imánk *אנכי ברכנו ה' עלינו שנה טובה* Atyánk és Királyunk, hozz reánk szerencsés új évet, boldogabb esztendő!

Dr. Hevesi Simon.

Az 1942: VIII. t.-c. 5. §-a.

(Az izraelita hitre térés korlátozása)

Az 1867: XVII. t.-c. az ország izraelita lakóit a keresztény lakóssal minden politikai és polgári jog gyakorlására *egyenjogusította*. Ezen egyenjogusítás csak az izraelita lakósokra terjedt ki, de nem vonatkozott az izraelita vallásfelekezetre is. Ennek folyománya volt többek között az is, hogy az 1868: LIII. t.-c., amely megállapítja a feltételeket és formákat, amelyeknek megtartásával az egyik hitfelekezet tagjai áttérhetnek egy másik hitfelekezetre, kizárólag csakis a törvényesen bevett keresztény hitfelekezetekre vonatkozott, vagyis keresztény hitről nem lehetett áttérni az izraelita hitfelekezetre.

Később az 1895: XLII. t.-c. az izraelita vallást is *törvényesen bevett vallásnak* nyilvánította és ennek folyományaként a vallás szabad gyakorlatáról szóló 1895: XLIII. 5. §-a kimondotta, hogy valamely vallásfelekezetbe belépni *mindenkinek* szabad a törvényben megállapított feltételek alatt. Ezzel ki volt mondva, hogy valamely keresztény hitfelekezethez tartozó, vagy vallásfelekezeten kívül álló egyén az 1868: LIII. t.-c.-ben előírt feltételek mellett *áttérhet az izraelita vallásra*.

A közel félévszázadon át megengedett *áttérési szabadságot* megszüntette az izraelita vallásfelekezet jogállásának szabályozásáról szóló 1942: VIII. t.-c. 5. § a. Az 1942 július 19-én életbelépett törvény nevezett szakasza szövege szerint következőképp hangzik: *„Bevett vagy elismert vallásfelekezetből az izraelita vallásfelekezetre áttérni, ugyiszintén bevett vagy elismert vallásfelekezeten kívül állónak az izraelita vallásfelekezetbe belépni ennek a törvénynek hatálybalépése után nem lehet. Az ilyen áttérés vagy belépés végett a törvény hatálybalépése előtt folyamatba tett eljárást a törvény hatálybalépése után befejezni nem lehet. — Az előbbi bekezdésben foglalt tilalom nem terjed ki az olyan személyekre, akik az 1941: XV. t.-c. 9. §-a értelmében zsidók.”*

A törvény *gyakorlati alkalmazása* immár következőképp alakul:

a) Az izraelita vallásra *visszatérhet* bármely keresztény vallásfelekezethez tartozó 18-ik életévét betöltött férfi vagy nő (férjes asszony akkor is, ha e kort el nem érte volna), aki az izraelita vallásban született, de azt utóbb elhagyva, lépett valamely keresztény vallásfelekezetbe.

b) Az izraelita vallásra *áttérhet* bármely keresztény vallásfelekezethez tartozó 18. életévét betöltött férfi vagy nő (férjes asszony akkor is, ha e kort el nem érte volna), aki az 1941 XV. t.-c. 9. §-a értelmében *zsidónak* minősül. Ily esetben azonban, semmiképp sem elégedhetünk meg az áttérni szándékozással azon kijelentésével, hogy ő a hivatkozott törvény szerint zsidónak tekintendő, hanem minden körülmények között elkérendők tőle az ezen *körülményt igazoló iratok*. Miután pedig a szóbanforgó 1941: XV. t.-c. 9. §-a meglehetősen bonyolult, leghelyesebb, ha az áttérni szándékozó részéről bemutatott okiratokat akár Egyesületünk útján, akár közvetlenül *beküldjük az Orsz. Izr. Irodához*, mely készségesen

vállalta a befogadás megengedett, vagy tilalmas voltának megállapítását; az Iroda válaszában beérkeztéig a befogadás mellőzendő.

c) Az izraelita vallásra *nem térhet át* és befogadásra netán jelentkezés esetén feltétlen visszautasítandó bármely keresztény vallásfelekezethez tartozó, úgyszintén bevett vagy elismert vallásfelekezeten kívül álló oly férfi, vagy nő, aki az 1941: XV. t.-c. 9. §-a értelmében *nem minősül zsidónak*.

A megengedett át-, illetőleg visszatéréseknél továbbra is beartandók az 1868: LIII. t.-c.-ben előírt alakiságok. Az 1941: XV. t.-c. 9. § a *tiltja a keresztény-zsidó vegyesházasságot*. A már fennálló ily házasságból ezután születendő azon *gyermek*ek, akik az 1894: XXXII. t.-c. értelmében izraelita vallásúak, de vallásunk törvényei szerint csak befogadás által válnak az izraelita vallás tagjává, minden akadály nélkül ezután is befogadhatók.

Budapest

Dr. Groszmann Zsigmond.

Elnökségi jelentés.

Világháborúnak zaja tölti be az egész emberlakta földkerekséget. Bajából-gondjából rész jut minden nemzetnek. A hős magyar honvéd fegyverrel küzd a magyar szabadságért, míg zsidó testvéreink a munka szolgálatában teljesítik honfiúi kötelességüket. Hitfelekezetünk egyetemességét, gyülekezeteinket és híveinket a sűrű egymásutánban alkotott „zsidótörvények” és kiadott rendeletek nehéz gondokba döntötték. E történelmi időkben mi rabbik egész szívvel-lélekkel ott állunk szenvedő híveink mellett és fáradhatatlanul tartjuk bennük ébren a hitnek vigasztaló erejét. *A sajtó magunk egyéni és kari kívánatait tudatosan szorítjuk háttérbe*, de nem mondunk le a reményről, hogy lesz még a szabad Nagy-Magyarországban egy boldog Izrael és a majdan új lendületbe induló gyülekezeteinkben méltánylásra fognak találni a most szereznyen lemondó rabbik is.

Egyesületünk az adott körülményekhez mérten folytatta csendes munkáját. Sok szép tervünkre és üdvösnek látszó elgondolásunkra alkalmaztunk öncenzurát, vagy tett szordínót rájuk az élet. *Egyelőre pihentetjük azokat, de nem mondunk le róluk*. A körülményes utazás folytán utolsó jelentésünk óta semmiféle ülést nem hívtunk egybe, csupán június havában hívtuk az Imit közgyűlésén megjelent kartársakat *fesztelen eszmecserére*. Reméljük, hogy minden akadály nélkül meg tudjuk majd tartani idei rendes *közgyűlésünket* és azt megelőző *választmányi* ülésünket.

Az elnökséghez gyakran érkezett vallásgyakorlati és lelkészkeszési *kérdésekre* haladéktalanul megadtuk a kellő választ. Viszont a kartársak csak elenyésző kis töredéke adott választ a *rabbi-illetmények és özvegyi ellátás* rendezését célzó kérdéseinkre. Közben életelbepett az 1942: VIII. t.-c., amely többek között megfosztja a rabbikat minden nem felekezeti forrásból eredő jövedelemtől. Beadvánnyal fordultunk az Orsz. Irodához és kértük sürgős intézkedését, hogy a rabbik, akiket az idézett törvény súlyos anyagi

helyzetbe sodor, *felekezeti forrásból kártalaníttassanak*. Ugyancsak az Orsz. Irodát kértük fel, pártolólág terjessze illetékes hatóságok elé azon indokolt beadványukat, amelyben kértük a honvédelmi törvénynek oly értelmezését, amely a rabbiknak a lehetőség szerint meghagyja az *eddig élvezett papi kedvezményeket* és amennyiben valamely nem papi szolgálatra hívnák be őket, hivatásukhoz méltó szolgálatra nyerjenek beosztást. Ugyancsak kértük, hogy a kisegítő szolgálatra kötelezett személyek lelki gondozására a szükségletnek megfelelő számú táborigazgatói állás rendszeresítessék. Eredményről még nem tudunk beszámolni, de hisszük, hogy az nem fog elmaradni.

Itt említjük meg több állástalan fiatal kollegánk azon figyelemre méltó törekvését, hogy valamilyen formában nyerjenek megbízást a minden lelkigondozás nélkül álló *kisebb gyülekezetek és szórványok* rendszeres papi ellátására, esetleg nagyobb hitközségekben kreáltassanak *segéd-rabbi* állások, amelyeknek betöltésére vállalkoznának.

Végül legyen szabad ismételtel kérnünk a Kartársakat, keressék fel *Értesítőnk* meglátásaikkal és elgondolásaikkal. Ha szegénységünk folytán ritkán is tudunk megjelenni, ez idő szerint mégis ez az egyetlen kapocs, mely összeköt bennünket egymással.

Sólaum ál Jiszróél.

(Dr. G. Zs.)

GYAKORLATI LELKÉSZKEDÉS

Gyakorlati esetek.

47. E rovatban többször foglalkoztunk már a *din mauredesz* gyakorlati alkalmazásával. (Eben Házzer 77. §.) Mint ismeretes, ennek lényege abban áll, hogy amennyiben a törvényszék jogerős ítélettel felbontott egy házasságot, de a feleség indokolatlanul, vagy jogos ok nélkül vonakodik törvényesen elvált férjétől a *get*-et elfogadni: egy évvel a házassági együttélés megszűnte után helye van a kényszerválásnak. A férj megiratja a válólevelet, átadja a *seliach*-nak, aki azt az asszony részére a rabbiságnál letétbe helyezi. Tudjuk azonban, hogy az ily kényszerválás egyházz jogilag nem szünteti meg a házastársaknak egymással megkötött rituális házasságát, hanem csak a férjet feloldja a többnejűség rabinikus tilalma alól. (U. o. 2. pont Reinó.) Vagyis a kényszerválás megtörténte után a celibátusra kárhoytatott férj vehet a debiumot megtagadó felesége, a *mauredesz* mellé még egy feleséget, a makacszkodó asszony pedig mindaddig *ésesz is* állapotban marad, míg a számára letétbe helyezett *get*-et át nem vette.

Már most megtörtént, hogy a *din mauredesz* alkalmazása után a makacszkodó feleség egy második férfiúval újabb polgári házasságot kötött. Miután a *get* letétbe helyezése által az első házasság *din* szerint nem szűnt meg, a feleség mint *ésesz is* ezen polgári házassága által első férjével szemben második (polgári) férjével a *zenusz* bűnét követte el. Az újabb, polgári házasság megkötése után a feleség átvette a rabbiságnál a számára letétbe helyezett válólevelet és egyben kérte, hogy immár polgári férjével eskessük meg egyházilag is. Kérése nem teljesíthető, mert bár a letétbe helyezett *get* átvétele által egy-

házilag is végérvényesen megszűnt az első férjével kötött házassága, *de csak az átvétel pillanatában*. Az átvétel időpontjáig első férje szempontjából ő még mindig *évesz is* volt, aki második (polgári) férjével — miután maga is beismerte, hogy ezen polgári házasság konzumáltatott — a *zenusz* bűnét követte el. Már pedig a házasságtörő felek örök időkre el vannak tiltva az egymással való házasságkötéstől, a *kesém sehi ászuró lebáála, kich ászuró lebauel* jól ismert tétele alapján. (U. o. 11. §. 1. pont.)

Amennyiben a második polgári házasság megszűnne akár polgári válás, akár a második férj elhalálozása által: semmi akadályja nem lesz annak, hogy az asszony egy harmadik férfiúval — ha az nem *kau'én* — egyházi házasságot is kössön, mert hiszen a számára letétbe helyezett *get* átvétele által szabad állapotú, penújó lett és második férjével csupán *misum kenász* nem volt esket-hető még a *get* átvétele után sem.

48. Egy külföldi zsidó férfiú és magyar honos zsidó nő oly külföldön kötöttek egymással a *polgári házasságkötés mellőztésével egyházi házasságot*, ahol ez az ottani köztörvények szerint államilag is elismert törvényes házasság. A férj, ott, külföldön, kitért a zsidó vallásból, majd eltűnt, illetőleg ismeretlen helyen tartózkodik. A feleség visszajött magyar területre és kéri *házasságának egyházi felbontását*.

Ezen házasságfelbontás lehetősége két szempontból esik elbírálás alá: zsidó egyházi és köztörvényi szempontból. A *din* szempontjából a kérdés ebben a formájában meg nem oldható, mivel kizárólag csak a férj adhat *get*-et feleségének és nélküle semmi lehetőség sincs a házasság felbontására. Eltűnt férjet semmi módon sem lehet a válásnál helyettesíteni, még az esetben sem, ha a férj elhagyta is a zsidó vallást. A feleség *águnó* marad.

Egy megoldási lehetőségre mégis gondolhatunk, hogy tudniillik az eltűnt férjnek nyomára akadunk és rá tudjuk arra bírni, hogy adjon *kisvva get leisti* felhatalmazást. Ez esetben azonban felmerül a köztörvényi szempont. Azt kell megállapítani, hogy vajjon az illető ország törvénye, ahol a házasságot kötötték, a rituális válást állami szempontból is házasságfelbontásnak ismeri-e? Amennyiben az illető ország törvénye valóban így rendelkezik, akkor a *get* a férj felhatalmazására megírható és ez által az asszony *din* szerint is, meg köztörvény szerint is el van válva férjétől. Amennyiben azonban az illető ország törvénye úgy rendelkezik, — amint a kötelező polgári házasság törvénybe iktatása előtt nálunk is volt — hogy az egyházilag megkötött házasság előbb a polgári bíróság előtt bontandó fel és csak azután következhet a rituális válás: úgy a bármely módon történő egyházi válásnak — tehát a *kisvva get* módján valónak is — csak jogerős bírói házasságfelbontó ítélet után van helye.

49. Egy temetésnél az elhúnytak hozzátartozói meglátva a megásott sírhelyet, ahová a betemetés történik, megállapították, hogy az nem az előre megbeszélt sírhely. A *chevra* személyzet előtt nyomban tiltakoztak is az odatemetés ellen. Mivel az újabb sír megásása hosszabb időt vett volna igénybe és a temetés elhalasztása kínos feltűnést keltett volna, a család az *ideiglenes betemetéshez* azon feltétellel járult hozzá, hogy a halottat utóbb exhumálni fogják és az eredetileg tervezett sírba temetik. Bár az *exhumálás* (*pinnyu hámesz*) általában tilalmas, jelen esetben, amikor az eltemetés csak *fellátásos* történt, meg van engedve a kihantolás és a más sírba való újratemetés. (Sulch. Ár. Jore Déa 363. §. 1. pont.) A szabaddá váló *ideiglenes sírhely felhasználható* más halottnak betemetésére. (U. o. 364. §. 1. pont.)

50. Felmerült a kérdés, vajjon szabad-e a *túlzúfolt temető egy részét azon céltól evakuálni*, vagyis az ott nyugvó halottakat exhumálni és közös sírba

temetni, hogy az így felszabadult sírhelyekbe új temetések végeztessenek. Miután az egyébként is csak kivételesen engedélyezhető exhumálásnak csupán akkor van helye, ha az a halott megüszteletetését jelenti, például, hogy *beszauch selau*, családja mellé temessék újra (Sulch. Ár. Jore Dea 363. §. 1. pont), már pedig a térnyerés okából történő exhumálás éppen nem szolgál *lichevaud hámész*: az evakuálás vallási szempontból meg nem engedhető.

A XIX. század elején megnyílt egykori pesti váciúti temetőben, amely már a század közepén kicsinynek bizonyult, a kérdést úgy oldották meg, hogy *sisó fejóchim* földréteggel feltöltötték a régi sírokat és föléjük temették az újabb halottakat (u. o. 362. §. 4. pontja alapján). Az első sírokat »*áchtasnim*«, a felsőket »*najjanim*« megnevezéssel jelölték. Természetes, hogy a hatóságilag elrendelt evakuálás végrehajtandó. Az említett pesti temető, amelyet a hatóság 1874-ben zárt be, harmadfél évtized elmúltával, 1910-ben evakuáltatott.

Budapest.

Dr. Groszmann Zsigmond.

Isszur v'hetter.

„Némely község“ ünnepi minhágyjaiból.*

1. *Némely községben* az őszi ünnepciklust az Elul havi, ünnepélyes, *hit-szónoklattal bővített*, jaum kippur koton istentisztelettel kezdi a rabbi. A magunkbaszállás felé vezető utat egyengetni kell. Az előkészítő felkigyakorlatok mélyítik az ünnepektől várható benyomásokat. — Kellő lelkesítéssel megrendezett »vezeklő istentisztelet« hatása maradandó.

2. Elul hónapban »ünnepre hívó«, jól megírt, rövid körleveleket küld széjjel a rabbi, különösen azok számára, akik esztendőn át nem járnak templomba. A »*muszora*« és a »*ódsuvó*« iratok (iggeresz) ezek elődei.

3. Sok községben éppen Elul hónapban a családokat meglátogatja a rabbi s így végez missziós munkát.

4. *Némely községben* a sófárfúvást Elul hó újhaldjának *első* napján kezdik a reggeli imánál (S. A. O. Ch. 581, 1 Báér Hétév 3), a mi községeinkben az újhald második napján. *Némely községben* a *mincha* imánál is van sófárfúvás, sőt a *máárivnál* is (u. o. Rómó és Agnon: Jómim nauróim 6. fejj., 21. lap); különösen megpróbáltatások idején vezetők b: Elul hónap délutáni, illetve esti imáinál is a sófárfúvást, hazai hitközségeinkben is.

5. *Némely hitközségben* a hétő, csütörtöki tóraolvasás utáni »*Jóhi rócaun*« imát, vagy legalább is annak ötödik szakaszát (»*Áchénu...*«) egész Elul hónapban, másutt nemcsak Elulban, hanem egész évben minden reggel és este imádkozzák a szokásos táchánum fohász után. Táchánum-mentes napokon ez a betoklás is elmarad.

6. *Némely községben* Elul hónapban vagy a bünbánati napok valamelyikén, — többnyire a *sólaus eszré middausz* szölichó napján a temetőben együttes vezeklő imádkozást tartanak. Ily napokon reggel vagy szölichausznál a rabbi imádkozik elő, a temetőben pedig az itt pihenő jámborokról gyászbeszédet tart és azok életét követendő példának állítja a gyülekezet elé.

7. A legtöbb községben *ez évben* nem a bünbánó napok ötödikén körül

* Az itt közölt »*bik'casz* köhillausz« minhágyjai közül néhány csak folklorisztikus jellegű, néhányat viszont napjaink megváltozott viszonyai szólították életbe.

sor a szőlőchausz imában a sölaus eszré middausz pizmonra, hanem már a *negyedik* nap, azaz csütörtökön. Eredetileg Tisri nyolcadikán esedékes ez az ima, mert ekkor indult el Ábrahám az akédához. Ezidén szombatra esik Tisri 8. és — különben is, a sölaus eszré middauszt csakis hétfőn vagy csütörtökön imádkozzák — ezért ez évben legtöbb községben Tisri hatodikán, *csütörtökön*, amely évben pedig csütörtöki napra esik Jaum-hákipurim, az említett pizmont Tisri hetedikén, hétfőn mondjuk. (Nechemod mizohov 14. fejt. 202—203. lap.)

8. *Némely községben a szőlőchauszt előimádkozó a megelőző esti má'ariv kor is előimádkozik, sőt ez utóbbival »jelöli ki helyét«.* Sok helyütt ugyanis minden nap mást és mást, erre méltót és hozzáértőt tisztelnek meg a szőlőchausz előimádkozásával s ezt akként közlik vele, hogy már má'arivnál is őt bízzák meg ugyanazon tisztséggel s így alkalma van neki a másnapi »nuszach«-ot gyakorolni. — A hagyományos dallamok továbbbővítésére ugyanis nagyon ügyeltek.

9. Minden multtal bíró hitközségben kialakulnak az egyes kiemelkedőbb fohászok sajátos dallamai s ezeket *más dallamokkal felcserélni* nem szabad. Maharill szigorúan megiltotta az előimádkozóknak a *nigun* változtatást: *En ha-hazon rás'oj l'sánnausz há-niggunim há-n'haugim, selau l'v'libl ez há-cibbur.* (Agnon 10. fejt., 68. lap.)

10. Általában, de különösen az ünnepi istentiszteletek alatt, valahányszor a frigszekerényt kinyitják, — rendszerint a fontosabb imáknál — a közönség feláll. A jaum-hákipurimi istentiszteleteknél igen sokszor ismétlődik a *pöszichász áraun hákaudes* s a bőjődi amúgy is elgyengült, esetleg beteg emberek számára, terhes a gyakori és hosszas állás. A Turé Zohov úgy véli, hogy csak a Tóra körülvitelekor kell fölkeljen állni; amikor a frigszekerényben vagy a bímán elhelyezve van a Tóra, *nem kötelező az állás, csak tiszteletnyilvánítás: En chijiv lá-ámaud bizomán sepauszchin áraun há-kaudes élő auszim kén mipné há-kovaud.* (S. A. J. D. 242. Turé Zóhov 13.)

11. A »Kittela« minhágyairól. A »Kittela«, fehér ruha felöltésének eredete ma már nem egészen világos.* Egyrészt a fehér, tiszta ruha az ünnepélyesség jele, másrészt az angyalokhoz hasonló ártatlan tisztaság megjelenítője, végre, mint halotti ruha a lelki teljes magunkhasználás előmozdítója. A Sulchán Áruach (610, Rómó és Báér Hétév) szerint, ha az első okra visszük vissza a Kittelöltés szokását, akkor *a gyászolónak nem szabad az első évben Kittelt fölvenni*, ha azonban a mulandósággra emlékeztető szimbólum, akkor szabad. (Ez utóbbi vélemény szerint dönt a Turé Zóhov. U. o. és Hiszaurörausz Tösuóv 141.) Ha pedig az ártatlanságunk, földi kívánságoktól eltávolodottságunk jelképe, akkor *csak* Jaum-hákipurimkor kellene használnunk, mi pedig többször is felöltjük a Kittelt.

12. *A legtöbb hitközségben a következő ünnepélyes alkalmakkor imádkozunk Kittelben:* 1. Raus-hásónó délelőtti istentiszteleten mindkét napon; 2. Jaum hákipurim előestjén, valamint másnap reggeltől egész nap (sokan még a Kiddus lövónókor is). 3. Hausánó rabbó reggeli istentiszteletén. 4. A két széder-estén otthonunkban. 5. Az előimádkozó (sok helyen a rabbi is) a *gesem*** és a tál imánál. 6. Erev R. H.-kor, a zóchaur bürisz szőlőchausznál a rabbi imádkozik elő fehér fővegben (Kittel nélkül).

* L. Misna Tá'ánisz IV. 8.

** Valamikor, sőt sok helyen még ma is a *gesem* és tál imát a rabbí mondotta. (Ászáf Rösumosz 282.)

13. Némely helyen a nők is fehér Kittelt öltenek Engesztelő napon (S. A. O. Ch. 610, 4 Rómó), amint a misna is szól a jeruzsálemi leányok fehér ünnepi ruhájáról.

14. *Némely községben* már Elul hónapban, különösen Raus há-sónó be-köszöntő estjétől egész ünnepen át egyáltalán nem beszélnek hétköznapi dolgok-ról, világi eseményekről — sem a templomban, sem otthonban —, hogy ajkukat a sorsdöntő égi Itélkezés idején csak az imádság szava szentelje. A köszönést is csak néma fejbólintással intézik el. E szokás a szölichausz-szövegekben gyak-ran szereplő 65-ik zsoltár bevezető mondatán alapszik. (Kontrész Minhág Tauv.)

15. *Némely községben* a Raus há-sónó esti imánál az Olénu előt, az elő-ímadkozó és a közönség felváltva, mondatonként imádkozza a 21-ik zsoltárt a 9-ik mondat időszerűsége miatt.

16. Itt említjük, hogy R. II.-kor, a sófárfúvás után, némely községben, nemcsak a 89-ik zsoltár 16-ik mondatát éneklé az előímadkozó, hanem a köz-séggel együtt fölvaltva ugyanezen zsoltár 15—18. mondatait is.

17. *Némely községben*, különösen Palesztinában és Egyiptomban a szom-batra eső első nap R. H.-kor is megtartják a *táslich*-ot. (Nöhár pökauđ c. dönt-vénytárból idézi Agnon 60. fejt., 149. lap.) A *táslich*ot nemcsak folyóvíznél tartják, sőt nemcsak épen kútnál, hanem a templom udvarán összegyűjtött ciszternában, esetleg mikvónál. (*»Écel hámikvó sebóhádár bész hákneszesz»* Máchzór óhólé Jákób című munkából idézi Agnon, Jómim nauróim 60. fejt., 102. lap.)

18. *Némely községben* nem R. II.-kor, hanem a sölausz eszré midköz szölichó napján tartják a *táslich*ot és megfürdenek is, a megtisztulást szimboli-zálva. (E szokás Galiciában is és Kurdisztánban is megtalálható. L. u. o.)

19. Több hitközségen a 10 bűnbánó napokon, a reggeli imában, közvetlen *jistábbách* után elimádkozzák jellegzetes dallammal, mondatonként, fennhangon a *mimaamakim koroszichó* zsoltárt.

20. Erev Jaum hákipurimkor délután külön imádkozzuk a minchát (miként Ab 9-ike előtti délután) a szöudó hámeftszekesz miatt. Hasonlókép elkülönítjük a minchát a má'arivtól: 1. chanukka péntekjén, hogy a chanukkagyertyákat mincha után, de má'ariv előtt gyűjthassuk meg; 2. púrim délután, hogy a szöudász-púrimot még naplemente előtt megkezdhessük s az étkezés utáni imába az *ál hánászim-et* beiktathassuk; 3. minden szombat- és ünnepnap délután.

21. *Némely községben* a kápparák levágásánál a rabbít és a község jámboraít megtisztelik a kisszuj há-dám micvójánál, természetesen, a saját káppará-jánál. (Ch. L. O. Ch. 193.)

22. *Némely községben* a Kol Nidré ima alatt, az előímadkozó mellett álló 2 (3) örog hívó — *tórárt tart kezében.*

23. *Némely községben* Kol Nidré este, a tállisz felöltése után, a tórárt körülviszi a rabbi, vagy ha nem ő maga, akkor a rabbi kíséri a tórárt s eközben a 97-ik zsoltár 11-ik mondatát és a 119-ik zs. 136-ik mondatát énekelik. A tóra visszahelyezése után következik a Kol Nidré.

24. *A Jaum hákippurim külön gyertyái.* Halálozási évfordulóhoz hasonlóan erev jaum hákippurimkor is emléknécsést gyűjtanak; bárha mindkét szüöl elhalálozott is, csak egy mécsést (gyertyát) s ennek neve *nér nösómó*. Ezt a nér nösómót sok helyen a templomban gyűjtják. Házás férfi vagy férjezett nő ezenkívül még egy gyertyát gyűjt, a *»nér há-bóri«-t*, szintén a templomban. (Agnon 14. fejt. 203. lap.)

(A világháborúban, orosz-lengyel falvakban, magam láttam, hogy az

almemor és a padsorok közötti elég bő térségben több négyzetmétert befogó vasrács között, homokba dugva, méteres hosszúságú, egy kézzel alig átfogható vastagságú gyertyák százával állottak.)

A néh hánösömön és a néh hábörin kívül, a háziasszony az ünnep tiszteletére két gyertyát gyújt és ezek már a délestei étkezéskor az asztalt díszítik, de csak étkezés után, templomba menet előtt gyújtja meg ezeket a háziasszony.

25. Lengyel falvakban az Elul hónapi temetőlátogatásnál fonállal kimérik a szülői sírok hosszát és ezt a fonalat öntik gyertyába a jaumkippurin nősömő gyertya céljaira. (Mátte Efrájim és Agnon 14. fejt., 203. lap.) Ha a nősömő gyertya jaum-kippurkor történetesen elalszik, aznap természetesen nem gyújtják meg, hanem csak a böjt után, de akkor arra ügyelnek és ismételtlen meggyújtják, mígnem végig elég.

A Kol Nidré imánál nem mond »sehechejónu«-t az, aki az otthoni ünnepi gyertyák gyújtásánál már elimádkozta. (S. A. O. Ch. 610.)

26. Némely községben a családő erev Jaum hákippurim délután, templomba indulása előtt, nemcsak gyermekeit áldja meg, hanem feleségét is.

27. Több községben kifogásolták a gummitalpú vászoncipők jaum hákippurim viselését, pedig a tilalom csakis a bőrcipőkre vonatkozik: *mán'ol lax chosuv éló kösheu se' aur.* (Chelek Lévi O. Ch. 191.)

28. Főünnepok alatt felhívható kauhén tisztségre a tóraolvasásnál a duchon szertartását nem vállaló kohanita is, mert a gyülekezetre nézve érvényes a »vökidástem« parancsa, ha az illető egyénileg magára nézve nem vállalja is. (Rasban, Tösuvausz 97.)

Itt említjük Rasban egy másik érdekes döntését: Ha böjtapon a minchá-nál két kauhén is chijjuv, az első kauhénnek, a másodikat máftirnak hívhatják a tórához. (L. u. o. 91.)

29. Némely községben Jaum hákippurimkor, miután a sácharisz, muszáf, mincha és neila imák után a gyászolóknak nincs alkalmuk a kaddis-t elmondani, a reggeli ima (jigdal) előtt az an'im z'márauszt és a mizmaur sir chana'nukász há-bájiszt előtt a napi szoltárt imádkozzák és mindkettő után kaddis jószauum-ot mondanak a gyászolók.

30. Némely községben a szülőért való gyász első esztendejének Szukkausz ünnepén a gyászoló nem vesz részt a lulovval végzett körmenetben, mások szerint ez csak arra az óvélra vonatkozik, aki épen a folyó szukkausz ünnepben lett óvél. (S. A. O. Ch. 660, Rómó; továbbá Hiszauróraz 141.)

31. Némely hitközségekben — hogy a bűnbánó ünnepekhez hasonló komolyságát kidomborítsák — Hausánó nábbókor nemcsak Kittel-t öltenek s nemcsak a jómim nauróim nigunján éneklük a reggeli inát, hanem még az almemor világításához is a Jaum hákippurimból maradt gyertyákat használják.

32. Némely hitközségben gondosan ügyelnek a Szukkauszkor használt ünnepi csokorra, hogy az, mint szertartási tárgy, ne kerüljön méltatlan helyre, szemétkébe. Az eszrogot és a mürtus-leveleket a hávdálánál használják egész évben, mint illatos fűszert, a lulovot következő évben lulovtartó kosarakul fonják, a fűzfacsokrokkal fűtik be pészachkor a maccósütő kemencét. (Az árovóból különben is gyógyteát főznek. Árovó számértéke zerá, — ezért Lengyelországban magtalan nőknék javasolják.)

Némely községben, vallásos vidékeken, a sabosz börésisz első alijajat igen nagy megtiszteltetésnek tekintik s a gazdag hívők e megtiszteltetésé fejében elvállalják a templom egész évi világításának költségeit. Sokszor a kohaniták között nem akad tohorós hittestvér s ilyenkor fellelrik a templomban levő

kohanitákat, hogy a tóraolvasás kezdetéig, míg a nem kohanitát tórához szölk-
ják, távozzanak a templomból. (Magen Avrohom O. Ch. 135, 7, Maharik
nevében; Tasuvauusz Maharaf 91.)

Köbánya.

Dr. Kálmán Ödön.

Mégegyszer a halottas sófárfúvásról.

A temetésen előforduló sófárfúvás ma már feledésbe merülő szokásáról két dolgozatot tettem közzé (Sófár a gyászszertartáson. IMIT Évkönyve. 1940. 117—133.; A halottas sófárfúvás és a hét körmenet. Mult és Jövő. XXXII. 1942. 11—12.). Utóbbi dolgozatom kiegészítéséül Dr. Seltmann Imre, hód-
mezővásárhelyi ügyvéd (1942. VI. 9.) felhívja figyelmemet arra, hogy Kohn
Schwerin Götz, bajai és bácsmegyei főrabbi (született 1760-ban, a Warthe
melletti Schwerinben, meghalt Baján 1852. január 15-én) temetésén megfújták
a sófárt. Az igazságszeretetéről, papi munkájáról, a Talmud egyszerű, szó-
szerinti értelmezéséről országszerte ismert rabbi életrajzát unokája, Kohn
Sámuel írta meg lebilincselő módon, szinte regényesen. Ebben az életrajzban
a január 18-án Baján lefolyt temetésről a következők olvashatók: »A gyász-
menetet két unokája nyitotta meg; az egyik fekete párnán vitte a »stórá-
kohanim« című könyvet, melyet élete utolsó éveiben legbuzgóbban tanulmá-
nyozott, a másik a botot, melyre menésközben támaszkodni szokott. A koporsó-
val hétszer kerülték meg a zsinagógát, miközben minden körmenet után harsá-
nyan megzendült a bűgő sófárszó.« (Kohn Sámuel: Kohn Schwerin Götz bajai
és bácsmegyei főrabbi. Elet- és korrajz. (1760—1852.) Budapest, 1899. 114.)

Ez az életrajz más szempontból is tanulságos, mert bizonyítékot találtam
benné korábbi elméletemre, hogy az esküre készülö előtt — már a gáonikus
időkben — egy *temetési szertartást* rendeztek meg elrettentésül, a hamis eskü
kiküszöbölésére. Tehát az itt alkalmazott *sófárfúvás* is a *temetésre* vezethető
vissza. (Mult és Jövő. XXXII. 1942. 11.). Kohn Schwerin Götzről most azt
olvasom: »Néhány esetben az esküvő földre halotti ruhát adatott, » a templom
előcsarnokában kiterítette arra a »mosdó-deszkára«, melyen a halottak rituális
füröztetését szokták végezni, és körülvettette a chevra kadisa tagjaival, kik égő
gyertyákkal álltak mellette. Ilyen »kemény eskü« tényleg sok konok tagadót
vallomásra készítetett.« (U. o. 40—41.).

Új részleteket kapunk a régebbi forrásokból bemutatottakhoz: mindmeg-
annyia a temetési szertartás alkatrésze.

Dies diem docet.

Dunaföldvár.

Dr. Scheiber Sándor.

VALLÁSOS NEVELÉS

A zsidó ifjúsági munka.

A zsidó ifjúság iskolán kívüli nevelése hat év előtt új lendü-
letet vett, amikor a fiatalságot ifjúsági csoportokba tömörítettük és
ezzel a csoportok munkája megkezdődött. Hat év előtt ez a tevé-
kenység bizonyos mértékig légüres térben mozgott, akkor a problé-
ma súlypontja tulajdonképpen a megszervezésen volt: először ugyanis
meg kellett fogunk a fiatalságot, hogy zsidó körbe vihessük. E

szervezés munkája előtt akkor nagy akadályok tornyosultak, mert zsidó kultúra iránt teljesen közömbös, vallási sekélyességben, zsidó sorsközösséglől távolélól, minden eszmei zsidó érték iránt érzéketlen ifjúságot kellett tömörítenünk és valamennyire, legtöbbször mimikri munkával, zsidó szellemiség iránt fogékonyvá tenni.

Ennek a fiatalságnak zsidósága akkor merő negatívum volt: *zsidó voltuknak csak hátrányait érezték*, a zsidóság számukra egy mindinkább szorító Nesszus-inget jelentett, amelyet minél előbb és minél többen igyekeztek levetni. Werfel „Gottesglauben“-jében ír erről a fiatalságról, vizsgálat alá véve egy átlagembert az utcáról meg a gyermekeit, akikről kiméletlenül megállapítja, hogy az abszolút semminek emberei és hangsúlyozza: „Der Mensch des absoluten Nichts ist nicht lebensfähig!"; hitük szempontjából teszi mérlegre ezeket a fiatalembereket és elmondja róluk, hogy igazi vallás helyett *pótvallások* burjánzanak fel lelkükből: ilyen pótvallások a *sport* fanatizmusa, vagy a *politika* megszállottsága.

Tudjuk jól: ez az ifjú világegés idején született, ágyudörgés mellett növekedett, forradalmak idején fejlődött; ez a generáció látott félisteneket megalázottságukban, látott trónokat leomlani, régi birodalmat megszűnni és újakat keletkezni. látott apákat harci fegyverekkel vállukon hazatérni — azután újra útrakelni oda, ahonnet sokszor nincs hazatérés; látott családi életet széthullani; látott maga körül egy demokratikus eszméktől áthatott világot lassan elsüllyedni, látta összes ideáljait rommá válni, legszebb reménységeinek koszorúját szertefoszlni.

Hat évvel ezelőtt bennünket az ifjúság tömörítésében elsősorban ezek a meglátások vezettek. Tudtuk, hogy *meg kell óvni fiatalságunkat káros politikai behatásoktól és a kitérésőtől*. Akkor még nem lehetett szó célirányos, zsidó kulturális nevelésről, csak azon volt a hangsúly, hogy *megtartsuk és foglalkoztassuk az ifjúságot és ezzel megakadályozzuk azt, hogy elszéledjen és esetleg el-tévedjen*.

Most, hat év után úgy érezzük, hogy az ifjúságunk tömörítésének munkája sok vonatkozásban sikerrel járt. Most már azonban *új feladatok várnak ránk a fiatalság nevelése és szellemi irányítása terén*. Munkánk már tudatosabb lehet, mert az iskolákból kikerülő fiatalság jobb vallási nevelésben részesül. Ma már az iskolaköteles kor előtt vallási gondozásba vesszük a 3-6 éves gyermekeket és számukra napközi otthonokat létesítünk, ahol a kis gyermekeket szociális ellátásuk mellett már lelkük hajnalhasadásakor igyekeznek *fogékonyvá tenni a zsidóság megismerésére és megszeretésére*. A zsidó iskolák és a velük kapcsolatos nevelő intézmények létét és munkáját is általános pedagógiai és didaktikai szempontok mellett a *fiatalságnak zsidóvá nevelése* indokolja; céljuk az érdeklődés felkeltése a zsidó szellemiség értékei iránt, *pozitív zsidó egyéniség kialakítása*.

Ilyen előképzés után kerül ma már fiatalságunk az ifjúsági csoportokba. Az ifjúság fokozottabb zsidó valójának megfelelően most már tudjuk emelni az *összejövetelek kulturális színvonalát* és főleg biztosítjuk a *programm zsidó tartalmát*.

Sok út vezethet ennek a problémának megoldásához, sok

eszköz szolgálhatja ezt a célt. Lehetnek eltérések, lehetnek véleménykülönbségek az utak megválasztásában, divergálhatnak az álláspontok az eszközök felhasználása és a megoldás tempója szempontjából, cél azonban mindig csak egyetlen lebeghet szemünk előtt: *a zsidósághoz vezetni az ifjúságot, zsidóvá nevelni, zsidóvá képezni és zsidó sorsközösség részesévé tenni ifjúságunkat és ezzel olyan zsidó életprincípiumot adni a fiatalságnak, amelyben saját boldogságát megtalálja és ezzel a zsidóság történelmi létét biztosíthatja.*

Fokozottan szem előtt kell tartanunk azt, hogy az ifjúsági csoportokban a fiatalságnak olyan *lelki otthont* adjunk, ahol *szociális gondoskodást*, saját szociális problémáival szemben megérést, társadalmi ellátást, szabadidejének eredményes, egészséges, vidám eltöltését találja meg, ahol együtt van sorstársaival, ahol önmagára talál. A mai súlyos időkben a fiatalság ezt már önmaga is felismeri, tudja, hogy önmagát erősíti, jövőjét építi, ha összefogva tömörül. Tudja, hogy a *gyökértelen élet pusztulásra vezet*, az ifjúsági csoportok *talajt és gyökeret adnak a zsidó ifjúságnak*, hogy fennmaradhasson.

A fiatalságnak ezt az eszmélését hasznosítanunk kell a zsidó jövő érdekében, az ifjúsági munka zsidó tartalmának fokozása és az ifjúság művelődésének biztosítása szempontjából. Ezért a primátus tehát a jövőben a *műveltségé* lesz, mert *meg kell mentenünk a dekulturálódástól ifjúságunkat és fel kell vértéznünk a zsidó műveltség erőtlényezőivel*. E kettős programm képezi majd gerincét az ifjúsági csoportok munkájának, több vonatkozásban azonban túl is vezet azoknak tevékenységi területén és mint *társadalomnevelő programm és továbbképző munka* jelent feladatot.

A zsidó ismeretek, zsidó tudás terjesztésének munkáját szemináriumi tevékenység, tanfolyamok, előadássorozatok alakjában építjük ki és ezt a tevékenységet teljesen elválasztjuk a más *szohadiót kítőltő* programmtól, de szórakozva is tanítani, művelni szándékozunk. Igen lényeges, hogy jól válasszuk meg a tananyagot és a szórakozás anyagát is, hogy alkalmas legyen az ifjúságunk zsidóvá nevelésére. Ettől az ifjúságnevelő, tanító, kulturális tevékenységtől teljesen független a *továbbképzés munkája*, amely a meglévő tudományanyag gyarapítását célozza, bizonyos felkészültség fokozására és kiegészítésére törekszik. Mindenesetre alkalmas arra, hogy *magasabb műveltséget* is biztosítson, legfőképpen azonban *szaktudás* tökéletesítését jelenti. E feladatkör bizonyos mértékig független a zsidóvá nevelés problematikájától, azonban egy olyan *szükségyszerűség*, amelyet a mai súlyos idők termeltek ki és állítottak kulturális munkánk középpontjába.

. . . Így művelt zsidó embereket nevelhetünk, zsidó kulturát terjesztünk és *zsidó művelődésre szomjas közönséget* teremtünk. Ezáltal olyan zsidó szellemi élet keletkezik, amely *zsidó társadalmi életünket megszépíti*: ez a törekvés sok küzdelemmel jár, de a küzdelem maga az élet és ez szép küzdelem lesz, mert az életet megszépítő értékekért folyik, olyan értékekért, amelyekre szükségünk van és amelyek nélkül éppen úgy nem tudunk élni, mint levegő nélkül. . .

Budapest.

Dr. Katona József.

Hivatásunk kialakulásáról . . .

A zsidóságnak a közeljövőben eszközlendő, elkerülhetetlen belső átalakulásáról medítálva, a rabbik munkájáról a következő sorokat írja egyik szélesebb látókörű, nagy feladatok megoldására hivatott világi funkcionárius hittestvérünk, Dr. Gábor János.

... A közösség konkrét teendőit a következőkben próbálnám meg dióhéjba foglalni.

A zsidónak éreznie kell, hogy egy élő, vele törődő, hozzákapcsolódó szervezethez tartozik, annak egy része. Minthogy pedig a magyar zsidóság szervezete vallási szervezet, ezt kell élővé és aktívabbá tennünk. Ennek egyik fontos eszköze a papi tekintély emelése. Ha a zsidó pap nem fog egyedül az öt megválasztó és eltartó három tucat helybeli potentáttól függni, hanem tagja lesz egy egész országra kiterjedő és egyházközigazgatási hatálommal rendelkező hierarchiának, akkor másképpen léphet fel a társadalomnevelő munkája hatásosabb, befolyásolhatóbb lesz. Természetesen a papnak különös figyelmet kell fordítania a pasztorációs munkára. A szószéki intelmek nem elegendők, mert a templomba a híveknek csak egy része jár el. Ne várjon arra, hogy a hívek keressék fel kérdéseikkel, hanem ő kérdezgesse a hitélettől távolálló híveket...

(Magyar Izraelita Hitközségi Tisztviselők Lapja, 1942. augusztus hó, 2. oldal.)

U J K Ö N Y V E K

I. Az IMIT új Tórafordítása.

Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat, amely közel félévszázados fennállása óta több mint hatvan kiadvánnyal gazdagította a magyar nyelvű zsidó irodalmat, Wertheimer Adolf elnöksége alatt előbb a Magyar Zsidó Oklevéltár II—IV. kötetének kiadásával, most pedig »Mózes öt könyve és a haftarák« (Budapest, 1939—1942) megjelentetésével gyarapította saját érdemeit. Amikor igaz lelki örömmel vesszük kezünkbe az új IMIT-Tórát, rövid pillantást vetünk a magyar zsidó bibliafordítások százéves multjára.

Bloch (Ballagi) Móric 1840. évi első kísérlete után (Mózes öt könyve és Józsuá, fordítás és magyarázat) hosszabb-rövidebb időközökben minden rendszer nélkül jelent meg egy-egy szentírási könyvnek értékes, avagy kevésbé értékes fordítása. Az egykori »Izraelita Magyar Egylet« rendet akart teremteni, miért is 1862-ben tervbe vette a mózesvallásúak exegézisének és a magyar nyelv újabkori haladásának megfelelő bibliafordítás elkészítését, amely a héber szöveggel együtt, rövid jegyzetekkel kísérve jelent volna meg. A munka meg is indult, de Löw Lipót, a szerkesztőbizottság elnöke a fordításra vállalkozók között egyetlenegy hivatottat sem talált, mire a szép terv abbamaradt.

A számtalan efemer fordítás közül egy negyed század multán kiemelkedett Deutsch Henrik műve: »Mózes öt könyve, masszoretikus szöveggel és magyar fordítással (1887—9).« A bibliafordítás kérdését hosszú időre szerencsés nyugópontra hozta az IMIT, amedőn jeles magyar rabbik által készített és Löw Immánuel által összegyűjtött fordítási anyag felhasználásával Bacher Vilmos irányítása mellett kiadta a »Szentírás«-t (1898—1907). A fordítást a héber szöveghez való hűséges ragaszkodás és magyarosság jellemzi, de hátránya, hogy nélkülözi a héber szöveget és mellőz minden magyarázatot. Az

IMIT fordítása mellett főleg a tanulmányosság körében lett népszerű a *Frenkel Bernát* által szerkesztett »Szentírás a család és az iskola részére«, amely azonban ugyancsak nem hozza a héber szöveget és fordítása több helyütt kiagyásos.

Közben a fordítások élén haladó IMIT-Szentírás elfogyott, annyira, hogy ma-holnap már könyvtári ritkaság lesz. Rabbik, tanítók és a hívek éppen ezért már régóta várják a fordításnak újabb kiadását, illetőleg a további tudományos kutatáson alapuló átdolgozását. Az IMIT ezen feladatának kezdő lépéséül kell tekintenünk az új Tórafordítást, amely *Hertz I. H.* brit birodalmi főrabbi angol fordítása és kommentárja tekintetbe vételével és részben anyagi támogatásával jelent meg. A magyar támogatók között kiemelkedik *Buday-Goldberger Leó*. A Tóraszöveget *Hevesi Simon* és *Guttman Mihály*, a kommentárt *Löwinger Sámuel* és *Guttman Henrik* fordította, míg *Balassa József* ellenőrizte a magyarosságot.

A jól folyó világos fordítás, amely általában szerencsésnek mondható, konzervatív hűséggel ragaszkodik a tradicionális nyelvi és tárgyi értelmezéshez és emellett átsegít ott, ahol nyelvi vagy tárgyi nehézségek mutatkoznak. Figyelembe veszi a régi és új fordításokat, elsősorban a régi IMIT fordítást, felhasználja az ókori, középkori és modern zsidó és nemzsidó kommentárokat. Egyes részekre vonatkozólag akadnak minden bibliaismerőnek, főleg a Tórával állandóan foglalkozó rabbiknak megjegyzései, ezeknek felsoro'ása azonban nem tartozik ide. Célszerű volna, ha mindenki közölné észrevételeit a fordítók-kal, akik értesüléseink szerint készek azokat megfontolás tárgyává tenni és egy tervbe vett népszerű kiadásnál hasznosítani.

Nagy előnye az új Tórafordításnak, hogy a fordítással szemben levő oldalon a Letteris-féle masszoretikus héber szöveget is hozza, míg a lapoknak alsó részén van elhelyezve a folytatólagos magyar kommentár. Ez utóbbit kiegészítik — ahol ennek szüksége mutatkozik — egyes hosszabb magyarázó fejtegetések. Az ugyancsak fordítással és jegyzetekkel ellátott haftárak felvétele istentiszteleti célra is alkalmassá teszi az új fordítást.

Adja Isten, hogy az ökötetes fordításnak egykötetben való olcsó és népszerű kiadása, valamint a többi szentírási könyv új fordításának megjelentetése mielőbb meg is valósulhasson.

II. Dr. Kohn Sámuel Emlékkönyv.

Dr. Kohn Sámuel, a nagy magyar rabbi és zsidó történetíró 1841. szeptember 21-én született. A Magyar Zsidó Szemle, amelybe 1884. évi megindulásakor ő írta az első tudományos cikket, egykori kiváló munkatársa *születésének százéves* fordulóján emlékének szenteli 1941-es évfolyamát. Az emlékkönyv magyar, német és héber részből áll (XXXIV + 191 + 69 lap).

Wertheimer Adolf, az IMIT elnöke rövid előszóban hódol az Egyesület első elnöke előtt. — *Dr. Hevesi Simon* kegyeletes szavakkal újítja fel nagy előde emlékét, aki a magyar zsidóság egyházi, vallási és kulturális életében kinagasló jelentőséggel bírt. — *Dr. Groszmann Zsigmond* azon alig egy évtizedre terjedő együttműködést ismerteti, amely által *Dr. Kohn Sámuel* és *Dr. Hirschler Ignác* közös munkája hosszú időre útjelzője lett a magyar zsidóság életének. — *Dr. Kalona József* a már megjelent életrajzok alapján egyes képet ad *Dr. Kohn Sámuel életéről* és működéséről. — *Dr. Munkácsi Ernő* méltatja *Dr. Kohn S. történetírásának tárgyilagosságát* és annak napjainkra is kiható jelentőségét, amely éppen történelmi megállapításainak megbízhatóságá-

ból ered. — *Dr. Büchler Sándor* tizenkét ismeretlen levelet közöl, amelyek *Dr. Kohn S.* tudományos terveiről adnak érdekes felvilágosítást és értékes kortörténeti adatokul szolgálnak.

A további dolgozatok tisztára tudományos célzatúak. *Dr. Löwinger Sámuel Zecharja* tanulmányát már ismertette Értesítőnk, amikor az különnyomatként jelent meg. — *Dr. Bakonyi László* a hitközségi igazgatásra, adózásra és az iskolaadóra vonatkozó újabb jogszabályokat ismerteti. Szükségesnek tartja a felekezeti igazgatás újabb joganyagát rendszeresen tárgyaló kézikönyv kiadását. Ezt a könyvet tőle várjuk, mert ő hivatott annak megírására. — *Dr. Ballagi Ernő* vonzó módon ismerteti a magyar liberális korszak alkotásának, a zsidó-*emancipációnak előzményeit.* Szinte hiánytalanul használja fel az e tárgykörbe tartozó irodalmat. — *Batissa József* megmagyarázza, miképp került kizárólag a magyar bibliafordításokba az »él kannik« helytelen fordítása, a »bosszúdító Isten« és hogy miképp tűnt is az el nemcsak a zsidók ferdéről készült fordításokból (régii IMIT: »buzgó Isten«, új IMIT: »féltve örökdő Isten«), hanem az újabb katolikus (»erős és féltékeny«) és protestáns (»féltőn szerető«) bibliafordításokból is. — *Dr. Cselényi Imre* az ötvenes évek sajtójából gyűjtött adatokkal rajzolja meg azon kor hazai zsidóságának helyzetét. Érdemes volna a tanulmányt levéltári adatokkal kiegészíteni. — *Eppler Sándor* halála után megjelent dolgozata beszámol arról a rendkívüli méretű segítőtevékenységről, amely az első világháború alatt és óta a külföldi zsidó szervezetekből árad szét mindenüvé, ahol zsidók élnek. — *Dr. Goldberger Izidor* rámutat a bizonytalanságra, amely az amórák számanak megállapítása körül uralkodik. Kikötés helyezi, hogy a kérdés tisztázását célzó kutatásainak eredményét közzé fogja tenni. — *Dr. Hevesi Ferenc* kifejti, hogy a faji elmélet legújabb állása szerint nem lehet többé másíthatatlan faji inferioritásról, vagy szuperioritásról beszélni, mert milió hatások a válfaji jelleg változását eredményezhetik jó vagy rossz irányban. — *Dr. Hirschler Imre* kivonatossan közli az Orsz. Izr. Irodának a miniszterelnökhöz 1877-ben felterjesztett beadványát a sz-minárium érdekében. Ezzel adalékkal szolgál az Orsz. Rabbiképző Intézet előtörténetéhez. — *Dr. Komlós Ottó* az I. század körül héber vagy aram nyelven írt és valószínűleg Epiphanius egyházatyja által lefordított *Vitae Prophetarum* című munkának Jesája, Jirmeja és Jechezkel prófétaokról szóló leírásai aggádai elemét ismerteti. — *Dr. Löw Immánuel* a »Mineralien der Juden« című németnyelvű munkájának az »Antimon« és a »Zinn« fejezetét adja az Emlékkönyvben azért, mert *Dr. Kohn S.* Samaritanische Studienjében foglalkozik a »Zinn« kölcsönszavával, a »Kassiteron«-nal. — *Dr. Guttmann Henrik* főleg oklevéltári adatok alapján foglalkozik ugyancsak német nyelven a középkori zsinagógák sorsával. Templomrombolás, bezárás és keresztény egyházi célokra való felhasználás napirenden volt. De arra is voltak esetek, hogy egyházi és világi hatóságok védtek meg a zsidó templomokat. — Két héber dolgozattal zárul be az Emlékkönyv. *Feigl L. H.* eredeti módon magyarázza *Mislé és a Tizenkét kispőféta* egyes részeit és lefordítja német nyelvre (héber betűkkel). Bevezetésül héber retorikát hoz. — *Dr. Guttmann Mihály* a természeti és isteni törvényekről szóló teológiai tanulmányának első fejezetét közli. Kimutatja a természeti (ösztönös) törvények és isteni (kinyilatkoztatott) törvények elemeit és egymáshoz való viszonylatát a zsidóságban, a görögöknél és a régi keresztény egyházban.

Az értékes Emlékkönyv *Dr. Kohn Sámuel archépt* is hozza, amelynek láttára csak megismételhetjük *Dr. Hevesi Simon* találó szavait: »Előttem áll tiszteletparancsoló alakja, méltóságot kifejező egyénisége, előkelő lényo.«

III. Új könyvek.

(E rovatban csak a hozzánk beküldött könyveket ismertetjük.)

»Válságban van a vallás«, mondogatják ma az olyan emberek, akiket a világtörténelem ólomsúlyú eseményei megüngattak hitükben. *Dr. Berg József* aszói kolléga felfigyel a szóra, oda megy a kérelkedők, a kishitűek közé, beszédbe elegyedik velük, meghallgatja és tanítja őket. Nem a vallás, hanem az ember jutott válságba és a jó pap türelmével kézen fogja a tévelygőket, hogy visszavezesse a hithez, a valláshoz, az Istenhez. Müként az orvos az észszerű táplálkozástól elszokott és ennek folytán legyengült szervezetet egészséges táplálkozásra szoktatja, úgy akarja a »*Tíz beszélgetés vesed*« (Budapest, 1942. 173 lap) a rosszul szoktatott lelket visszavezetni a hit és a vallás egészséges szellemet adó tanításához, amelyek végeredményében az ember életének nyugalmát és boldogságát szolgálják.

Szorzónk gondolatokban gazdag beszélgetéseit, amelyek a lélek mélységeibe hatolnak, a köznapi szónak kortumusmentes közvetlenségébe öltözteti, — *dibró Tauró hílesan bené ódom* — hogy így férkőzzék a kedélyhez és hasson az észre. Eppen ezért mondanivalóinak — és ez van nála bőven — népszerűsítésére mindenki által megérthető hasonlatot hoz a katonák kiképzéséről, a napfényről, a muzsikáról, a tanúsítikáról, a week-endről, felvonalatja Archimédest, Münchhausen bárót, a mélytengeri életet, egy Márai-regény meséjét. Eredeti mód, így beszélni a vallásról, a hitről, a szertartásokról, a bűnről és büntetésről. Közben lépten-nyomon találkozzunk egy-egy aforizmaszerű mondatával. Megható a tanítványi kegyelet, amelylyel Blau Lajosról nyilatkozik: »akiből kettő sincs tón«. Rásíróról rövidebben és találóbban alig lehet mást mondani, mint az ő szavait: »annyit írt és úgy írt, hogy egy élet kell az áttanulmányozásához — és meg is ér egy életet.«

Dr. Berg József szívből jövő »beszégetéseik« bizvást meg is találják az utat az olvasók szívéhez, de papok számára is gondolatokat keltő hasznos olvasmány.

*

Dr. Rácz Zoltán egri kollégánk »*Ráchel imái*« címen (év nélkül, miniatűrkiadás, 156 lap) magyar imakönyvet írt. Van-e létjogosultsága a nem hébernyelvű zsidó imakönyvnek? E kérdésre választ adott a már régi szokás, amely a héberül nem értők, elsősorban a nők kezébe adta a különböző nyelvű »*Techná*«-kat. Az új kis imakönyv jól illeszkedik a magyar technák sorába. Tulajdonképpen nem tesz egyebet — és ezt mi érdemül tudjuk be —, mint részben régi imáinkat hozza jól összevont, gördülékeny fordításban, részben imakönyvünk tartalmi és nyelvezeti szellemében hoz új imákat. A pap jól ismeri a mai kor emberének lelki kifáradtságát, türelmetlenségét és ezért helyesen szabja rövidre az egyes imákat. Ki kell emelnünk szerzőnk azon törekvését, hogy magyar imakönyvével felébressze a hívőben a vágyat Bibliánk és imáink szent nyelvének megtanulására, hogy tehát visszavezesse őket a héber imakönyvhöz. A jól megírt és nemcsak belső tartalmával, hanem kedves formájával is vonzó »*Ráchel imái*« a *sziddur* könyörgéseit adják. Elvárjuk szerzőtől, de nyilván az imádkozók is elvárják a *máchor* imáit is. *Hámáschil bemlcvo* ...

*

Dr. Winkler Ernő nagykanizsai kollégánk feleségének, a jónevű *Munkácsi Noémi* költőnőnek »*Beszélgetések Istennel*« című verskötetét adta ki az IMIT (Budapest, 1942., 80 lap). Költeményeket sohasem lehet elvonatkoztatni a költő személyétől, egyéniségétől, mert hiszen lelkét mutatja

bennük. E verskötetben is a csendes, halkszavú, vallási alázatában befelé élő, de az isenhit boldog tűzétől és a zsidóság rajongó szeretetétől lángoló Munkácsi Noémi lényé nyilatkozik meg. A templomudvar dalaiban a zsidó hitélet tudatos átélője zsolozmázik. Az anyaszív meséiben a gyermekeire büszke, de értük reszkető örök anya jelenik meg. A fájdalmas dalokban könnyes kegyelettel adózik apja, Munkácsi Bernát és anyja, valamint tanítója, Dr. Weisz Miksa emlékének. Az őszi nap sugarak dalok valóságos heinei hangulatokkal a költőnő legalanyibb énjét adják, akit végül, mint műfordítót is előnyösen ismerünk meg. Költeményeinek gondolatai természetesekek, emberiekek, — nyelvezete mesterkéletlen, olykor biblikus visszhangú — verselése könnyed. Úgy van, ahogy egyik versében Jób szavaival mondja: »Úgy jött hozzám lopva.«

*

Dr. Pfeiffer Izák monori kollégánknak, akár mint tudós kutató, akár *Pap Izák* néven mint csupalélek költő lép a nyilvánosság elé, mindig van értékes mondanivalója. »*Jerikó kapuja előtt*« című legújabb verskötete (Libanon kiadás, év nélkül, 75 lap) csak megerősíti bennünk ezt a meglátást. Az öt csoportba osztott 43 vers mindegyikében ott lüktet a mély gondolat és a zamatos nyelv ritmusa. Az embert kereső, de benne újra meg újra csalódó, csak Istenben megnyugvást találó költő kiemelkedik az egyéni határoltságból és szimbólumként áll előttünk. Az ő könnyes sorsa egyben sorsa a zsidóságnak is: csalódnia, meg újra csalódnia, de hinni, meg újra hinni és bízni. Aki őt ütötte szíven, amelyen szent istencsók lobog, ütötte szíven a zsidóságot is; nemcsak neki, a zsidóságnak is kell álmokat ölni. Elfut a föld! És a zsidóság alól? De miként a költő ott ül a reménység-patakon és imádkozik, úgy imádkozik a reménykedő Izrael is. Ahogy maga da-

olja: »jók ahogy szenvednek, gonoszok vigadnak, végül is igaznak igazságot adnak« és hogy »meglátom a keleti napot, felhőn túl a virradatot, mert bizony »balsors felett öröm épül«. A pap-költő könyvét az örök Adósnaak küldi. Ki más az, mint az élet? Adósa neki is, meg a zsidóságnak.

*

Két rabbijelölt bölcsészdoktori értekezése jutott el hozzánk. *Schwarzbart József*: »*Zecharja könyvének targuma*« (Budapest, 1942, 51 lap) a masszoretikus szöveg sorrendjéhez ragaszkodva iparkodik kimutatni a fordító módszerét. Majd összefoglalva közli vizsgálódásainak eredményét, amely egyes szavak és mondatok betoldásában mutatkozik. — *Teszler Herman*: »*A héber elem a jiddis (zsidó-német) nyelvben*« (Budapest, 1942, 34 lap) a germán és szláv filológia szemszögéből történet kutatások mellé sorakoztatja a héber nyelvészeti nézőpontot. Arra a kérdésre igyekszik feleletet adni, hogy nemcsak a vallási, hanem a mindennapi életre vonatkozó héber és aram elem miképp olvadt fel a jiddis nyelvben.

*

Neumann Albert nyiregyházi igazgató-tanító »*Eljáhu-legendák*« címen az IMIT és az Orsz. Izr. Tanítóegylet támogatásával kedves olvasókönyvet ad az ifjúság kezébe. (Nyiregyháza, 1942., 94 lap.) Az Acháb és Izebel korabeli próféta életét és halálát maga a Szentírás (Kir. I. 17—II. 2.) legendaszertűen írja le. A hagyomány a Talmudon és Midrásokon át a későbbi korokig tovább fejleszti a legendákat. Ezeknek forrásait és elemeit bőven tárgyalja Guttman nagy Máftéachja, amely nem kevesebb, mint 40 oldalon foglalkozik velük. Szerzőnk a gyermeki lelkiület szemmelartásával összeállított és szépen megírt könyvének, amelyhez Dr. Bernstein Béla főrabbi írt előszót, megvan azon

érdeme, amit az előszó kiemel, hogy e téren első magyarnyelvű kísérlet.

*

Az Árpád-házi első királyok Szent Lászlónak 1092. évi szabolcsi zsinatáig nem hoztak a zsidók jogait korlátozó törvényeket. A kereszténységet terjesztő Szent István sem rendel el ily korlátozásokat. A történelem iránt érdeklődő nagyközönség előtt már régen ismert tény ez, főleg Kohn Sámuelnek 1884-ben megjelent nagy történelmi könyve révén. *Dr. Stein Artur* fővárosi ügyvéd »Szent István és a zsidók« című kis tanulmányában (Pestújhely, 1942., 24 lap) érdekes lélektani okát iparkodik adni Szent István »tudatos« türelmességének. Újtestamentumi citátumokkal támasztja alá azon ugyan csak jól ismert tény, hogy az első keresztények zsidóknak vallották magukat és a zsidó vallás törvényei szerint éltek. Szerző szerint az első magyar király, aki buzgó keresztény volt és jól tudta az első keresztények zsidó

voltát, éppen vallásosságából kifolyóan kímélte »Isten kiválasztott népét«, ahogy Imre herceghez intézett intelmében nevezi a zsidókat — és ezért nem hozott ellenük korlátozó törvényeket. Szerző sejtése természetesen csak hipotézis, amely fölött ítélkezni e korszak historikusai hivatottak.

*

Zsidó Diáknaptár címen *Gábor Béla* és *Dr. Fried Dezső*, a kolozsvári izr. koedukációs gimnázium tanárai az 1942—43. tanévre kedves luáchtot szerkesztettek és Antal Márk közreműködésével jelentettek meg. A naptári részen kívül a hitélet gyarapítását szolgáló olvasmányok, a hazai zsidó középiskolákat, valamint az egyéb zsidó intézményeket ismertető cikkek vonulnak fel benne. A Kartárs Urak felhívhatják a diákok figyelmét a naptárra. (Megrendelhető a kolozsvári izr. koedukációs gimnázium címén, Szamos-u. 14. Ára: P 1.20.)

Budapest.

Dr. Groszmann Zsigmond.

Az élő zsidó történelem.

A világnak sok népe él most megpróbáltatásban. Ha megírnák ezek közül bármelyiknek történetét egy kötetben a nagyközönség és az ifjúság részére, akkor csak valami hasonló céllal lehetne elindulni, mint *Dr. Szabó Ödön* ezt tette. Törekedni a történelmi hűsége, de az anyagot úgy csoportosítani és az eseményeket úgy színeztja, hogy az ne idegen, unott história legyen, hanem az íróval és az olvasóval kapcsolatban levő élet, valami folytatást váró kezdet: felelet a mi magunk kérdéseire. Nem bűn ilyenkor a szubjektív, sőt lelkes hang, ha csak nem megy az túlzásba. A szerző az előszóban elmondja könyvének célját. Fel akarja vetni »azokat a kérdéseket, amelyek önkéntelenül is felmerülnek az olvasó lelkében«. Minden hitanórai tanításunknak ezen kellene alapulnia. Szabó Ödön tollán időszerű olvasmánnyá lesz az egyiptomi korszak, a honfoglalás, a babilóniai száműzetés vagy az 1492. évi vándorlás. Néhol talán túlságosan is egybefolyt az író előtt a múlt a jelenel, mint például a pusztai fiatalok harcjátékánál. (Meglátszik, hogy a szerző ifjúsági mozgalom vezetője volt és nem egyszer véselte ezeket fiataljainak.)

A szerző maga vallja, hogy »bátor könyvet« ír. Magyar-zsidó szerző tollából ez az első könyv, amely történelmünket mint egységet nézi és végig népi történelmet ír; tehát a francia forradalomnál nem kezd izraelita vallású franciákról beszélni. Nemcsak a középkornál, de a legújabb eseményeknél sem feled-

kezik meg a gálutról. Mer beszélni a párizsi emancipáció téves fogalmainak romboló hatásáról is. Ismételten ráolvassa az elmúlt évtizedekre, tehát mireánk is, hogy elszalasztottuk az országépítés nagy lehetőségeit, az ősi Messiás-hitet felcseréltük elmosódott, gyakorlatilag semmit sem jelentő missziós elmélettel és a civilizációért, meg a liberáliszmusért való rajongással.

Mint amnyi zsidó frás, Szabó Ödöné is a történelemből jut el a gondviselés megismeréséhez. Néhány helyen erőt vesz a szerzőn a lelkesedés és költői hangulatban rajzolja meg a képet. Az ifjúságra bizonyára nagy hatással lesznek az ilyen leírások Mózesről, a kémekről, Maszada ostromáról. Szép fejezetet olvashatunk az arab-zsidó kultúráról, a gáluti egységes életformáról, vagy az, amelyiknek címe: A zsidó és a világ, amelyben élt. Igaza van, hogy nem volna szabad az álmessiasokat egyformán csalóknak minősíteni, már az álmessias szó maga is bántó.

Néhány helyen talán nem kellett volna annyira átadnia magát hangulatának. Nincs általános mértéke annak, hol van ilyenkor a szubjektivizmus megengedett határa, hol kell megelégedni csak egy utalással és a többit rábízni az olvasóra. Néha az az érzésünk, hogy a történelmi pontosság és a kifejezésék szabatosága veszített a nagy lelkesedés hangulatában. Bizonyosan lesz alkalma kijavítani a második kiadásban néhány becsúszott apróságot: A koleti népek a vendégszeretetet nem tőlünk tanulták. Potifárné nem beárulta, hanem meg-rágalmazta Józsefet. A tel-el-amarnai levelekben szereplő habirukat nem az Egyiptomból jövő törzsekkel szokták azonosítani. Ha csalafintának nevezi Jákobor az elsőszülöttség miatt, akkor elmondhatta volna rosszaságát Jiftáchról is, lányát pedig nem kellett volna hőselelkűnek nevezni. Nem az amórák, hanem a szabóreusok voltak a »véleményezők«.

A 238 lapos könyvnek csak negyede szól európai történelmünkről, annak is jó része az utolsó évtizedekkel foglalkozik. Kevés név van benne, ezért talán könnyebb olvasmány, mint a kis-Dubnow. Külön ki kell emelni a szép külső kiállítását is. Dícséret jár a fiatal szerzőnek hangulatos munkájáért, az eredeti gondolatokért.

Győr.

Dr. Róth Emil.

Az Országos Iroda átirata az ORE elnökségéhez.

Hivatkozással f. hó 7-én kelt nb, átiratára, van szerencsénk értesíteni a Főbiztelendő Elnökséget, hogy a Póstavezerigazgatóságtól nyert értesülésünk szerint az izr. lelkészek és vállastanárok távbeszélő díjkezdvezménye az 1942:VIII. t.-c. hatálybalépése folytán megszűnt és ajánlatos, hogy az érdekeltek igényjogosultságuk megszűnését a távbeszélő-állomás felszerelési helyének fekvése szerint illetékes

távbeszélőközpontnál mielőbb bejelentsek.

Az államsegélytől elesett rabbik kártalanításának ügyét a községkerületi elnökök ülése elé fogjuk terjeszteni.

Kiváló tisztelettel és hittelvéri üdvözzel,

Budapest, 1942. augusztus 31-én.

Az Országos Izr. Iroda nevében:

Dr. Bakonyi s. k. Szántó s. k.
főtűtő. alelnök.

K R Ó N I K A

Félesztendő krónikája.

Sabuoth ünnepének beköszöntése alkalmával ülte meg félévszázados papi és vallásnári jubileumát *Schwelb Mór* kalocsai kartársunk, kit hitközségen bensőséges templomi hálaadás keretébe szeretetének és ragaszkodásának minden jelével elhalmozott. Egyesületünk elnöksége üdvözlövelében juttatta el érdemes tagtársunkhoz a rabbikar egyetemének pályatársi köszöntését és jókívánságait.

Feigl L. H. gyöngyösi kartársunk, a Statusquo Ante Hitközségek Orsz. Szövetségnek egyházi társelnöke, az ORE vál. tagja, a felekezeti közti béke serény munkása, június hó 30-án ünnepelte hetvenedik születésnapját. Gyülekezetében munkatársa, dr. Jakab Jenő kollegánk köszöntötte az ősz főrabbit, a szigorú konzervativizmust modern műveltséggel egyesítő rabbigárda kiváló reprezentánsát, kinek további munkálkodására Isten áldását kérjük.

Az ősl tatai gyülekezet ugyancsak meleg ünneplésben részesítette dr. *Goldberger Izidor* kartársunkat, ki július hó 29-én töltötte be nagy elődök szellemétől áthatott működésének harmincadik esztendejét. Szívből óhajtjuk, hogy az országhatárokon túl is megbecsült irodalmi tevékenységét még sokáig folytathassa községének büszkeségére, a hazai rabbikar tudományos hírnevének öregbítésére!

Tagtársaink jóból ünnepe felett érzett örömlünkbe az ávélsusz fájdalma vegyül. Május hó 3-án elhunyt *Dr. Weiszkopf Artur* jeles kartársunk, a tőlünk még mindig elszakított Rózsahegyen. Rabbiképzőnk neveltje volt, 1900-ban szerzett oklevelet, előbb Rozsnyón, majd Szentmártonon, végül három évtizeden keresztül Rózsahegyen működött. Váratlan haláláról csupán elkésett, szűkszavú értesítés érkezett hozzánk. Nemes lelkét kegyelettel őrizzük. ❧

A szefira gyászos évadján hitéletünk két vezető oszlopa dőlt ki a magyar Izrael libanoni erdejéből. *Ribáry Gézá*t az Orsz. Magyar Zsidó Segítő Akció megteremtőjét élete pályájának zentlőjén ragadta el tragikus sorsa az általa létrehozott, a felekezet mindhárom árnyalatának közös szociális szervévé fejlesztett intézmény éléről. Emberi jósága, vallásos hite odaállította az élet elesettjei mellé s erőt adott neki a magára vállalt emberfölköti feladatok elvégzéséhez, ezért lett az inségesek gyámollítója, szenvedő testvéreinek támasza és vigasztalója. A felekezeti és szociális fogalomná nőtt OMZSA, az áldozatos kötelelességteljesítés parancsoló intézménye, az ő erkölcsi hagyatéka, biztosítja a Ribáry-név számára az örökérválóságot . . .

Alig egy héttel később követte őt az öröklét honába *Eppler Sándor*. Mint kistisztviselő kezdte pályafutását a pesti izr. hitközségben, amely vele együtt nőtt és fejlődött a fővárosi zsidóság európai méreli vallási szervezetévé. Az előljáróság bizalma szólította másfél évtizeddel ezelőtt a világ legnagyobb hitközsége ügykezelésének élére, de tevékenysége túlnőtt a főitkari teendő körén, alkotó géniuszát az egész hazai zsidóság szolgálatába állította. Tagja volt Rabbiképzőnk Vezérlőbizottságának, oroszán-része volt az új fővárosi hitoktató és segéd-rabbi állások megszervezésében, ily irányu munkássága s vallásos buzgósága személynékné a rabbikarban is nagy megbecsülést szerzett. Csodálatos szervezőképessége, szívós energiája, egyuttal önnön erejét és egészségét felörlő heroikus kötelelességteljesítése közös volt Ribáry Gézával, mindkettőjük érdemeit június 22-i ülésünk jegyzőkönyvében is megörökítettük.

A pesti Chevra Kadisa elnöke, a budapesti zsidóság pátriarka vezére, *Krámer Miksa*, kilencven esztendő terhével a vállán örök pihenőre tért. Hosszu, eredményekben gazdag székesfővárosi közéleti pályafutás után, oly életkorban, midőn mások már csak a nyugalmat áhítják, minden idejét a Chevrának szentelte. A közösség soha el nem muló hálája és kegyelete virraszt emléke fölött!

Vallási szervezeteink belső irányításában soha részt nem vállalt, de ragyogó tollával, mindig bátran szállott síkra felekezetünk jogaiért kivételes tehetségű közirónk, *Kobor Tamás*. 1867-ben, a nemzeti kiengesztelődés s az emancipáció évében született s elhunyt 1942 tavaszán, midőn polgári és vallási egyenjogúsításunk utolsó foszlányai is megsemmisültek. A magyar génusz és a zsidó szellemiség kettős forrásából született emberi és költői hitvallása; ghezzo-regényének és egyéb elbeszélő műveinek hőse a zsidó kispolgár, a *humantizmus* klasszikus magyar zsidó képviselőjének bizonyult. Ennek az örökérvényű világnézetnek jegyében veszünk Tőle búcsút.

Értesítőnk áprilisi számában még nem emlékezhetünk meg *Stefan Zweigről* (1881—1942), az Örök Lámpás s a Jeremiás feledhetetlen írójáról; az előbbiben az elbeszélő valóságos aggadistának bizonyul, a jeruzsálemi szentély menőrájának legendáját tarkítja, alakítja tovább virtuóz meseszövéssel, az utóbbiban Jeremiás próféta gránitalakján keresztül a zsidó szellemiség drámai erejű megszólaltatásával a költő önmagának is örök emléket állított . . .

Évfordulók.

A zsidó szellemiségnek szabott új irányt *Szaadja* (882—942): az egyetemes zsidó tudomány méltán ünnepli halálának ezredik évfordulóját. A korai középkor arab-zsidó műveltségének nagy összefoglalója volt, valóságos bölcselétének megteremtője, uttörő a vallási hitelveknek filozófiai alapon való rendszerezésében, a hit és tudomány ellentéteinek céltudatos összeegyeztetésében. A talmudizmus és a filozófia szintézisének e kiváló reprezentánsa, kora teljes vallási és világi kulturáit elsajátította, rabbinikus és bölcselati műveit egyaránt arabul írta, bibliafordításával a Szentírás kultúrákövetítő rendeltetésének valóráváltására törekedett. Jelentőségét egyedül a zsidó gondolatörténet legnagyobb állomásainak összekötő vonalán lehet lemérni és értékelni, hiszen *Szaadja* oly feladatot vállalt magára, mint aminőt *Philo* végzett hellén kulturakörben, *Majmuni* a spanyol-zsidó fénykorszakban s *Mendelssohn* Európa számára: saját korának műveltségével és uralkodó eszmeáramlataival tökéletes összhangba hozta a zsidóság tanításait.

A *Szaadja*val kezdődő racionalista vallásbölcselati irány egyik betetőzője volt *Hermann Cohen* (1842—1918), a borszlói és berlini szeminárium, illetve egyetem neveltje, majd négy évtizeden keresztül a marburgi egyetem professzora, ki élete utolsó éveiben a berlini rabbiképzőn működött. *H. Cohen* a marburgi neokantiánus iskola megalapítója néven tartja számon a filozófia történet. E kiváló gondolkodót nem elégitette ki *Kant* etikája, az iskola programjához hiven tulment *Kanton*, a vallás autonómiájának feltárásával racionalista erkölcsant állított fel, ily irányu vizsgálódásainak eredménye *Die Religion der Vernunft aus den Quellen des Judentums* c. műve is, amely — csupán halála után jelent meg — mind filozófiai, mind zsidó tudományos körökben érthető feltűnést keltett. *Cohen* valósággal judaizálta az erkölcsbölcselét, sokan őt tekintik a haladó-szellemű zsidóság iskolafilozófusának. Születésének századik évfordulója alkalmából kegyelettel üjtjük fel nagy bölcselőnk emlékét.

Devecser.

Dr. Deutsch Gábor.